

JÉKELY ZOLTÁN KÉT ISMERETLEN ÍRÁSA

Jékely Zoltán hagyatéka sok meglepetést tartogat még az utókor számára. A Vigilia a költő halála óta készül arra, hogy illő módon megemlékezzen róla – aki több ízben is megtisztelte lapunkat jelenlétével, barátunk, készséges segítőtársunk volt. A költőre való emlékezéséért most két rövid írását adjuk közre, melyek nem csupán publikálatlanságuk miatt tarthatnak számot érdeklődésünkre. Mindkettőben ismét megcsodálhatjuk Jékely nyelvtörténeti ismeretekben gazdag, kivételesen finom s ugyanakkor veretes stílusát, mely lényegét tekintve nem más, mint az erdélyi magyar „irály” méltó folytatása századunkban. Mindkettőnek megfontolandó tanulságai is vannak.

Az elsőben a haza és haladás kérdését veti föl a hagyomány tükrében Kolozsvárt 1945-ben; mint érthet egyet katolikus és református magyar 1848-ban, amikor a székely szabadságharcosok újságját, a Hadilapot nyomtatták, valamint 1945-ben, amikor magyar–oroszlársalgó szótárt adnak ki. A másik írás ideje 1973 tavasza, amikor a költő az évtized-ikszekekkel szembenézve tűnődik el életem, sikereken, szenvedéseken. A Hálaadó álmétkodás egyben számvetés is, mégpedig az utolsó előtti.

A FERENCRENDIEK NYOMDÁJÁBAN

ahol 1848-ban a székely szabadságharcosok kiáltványai készültek

KOLOZSVÁR, június 16. Vaskos, kétszázhetven oldalas könyvecske került a napokban a szerkesztőségbe. A fehér címlap piros betűkkel hirdeti: Módszeres magyar–oroszlársalgó összefoglaló nyelvtannal. Szerkesztette: P. Mezei Mór – s alább ugyanez oroszul.

Már a szerkesztő neve előtt a P. betű sejtette, hogy a nyomtatvány összefüggésben van a megújuló s igazi hivatására: a nép minden téren való nevelésére és lelki épségben tartására ráébredő egyházzal. Az impresszum adatai aztán meg is győztek sejtésünk alapos voltáról. Mert az első lapján ez áll: Kolozsvár, Bonaventura kiadás. 1945.

Az adatok – íme – arra a szerzetre vallanak, melynek tagjai mindenre elszántan vállalták az erdélyi sorsot, s Csiksomlyón éppen úgy, mint Kolozsvárt, meghúzódtak évszázados klastromaik zugaiban. Az assisi költő, a Poverello unokái ök, azé, aki a pusztas emberi szó fegyverével állt a gubbiói farkasnak elébe...

Kezünkben a ferencrendiek nyomdájának legfrissebb kiadványával, meg sem állunk, amíg a nyomdába nem érünk. Érdekel a környezet, mely minden ódonasága ellenére az idővel ilyen mértékben képes lépést tartani.

AZ ÓVÁRI KOLOSTOR ölnyi vastagságú falai még a középkor nyirkos leheletét árasztják, de már bent, a kacskaringós folyosók útvesztőjéből hirtelen kinyíló, világos felső-ablakú nyomdateremben jellegzetes ólomfesték-szag és korszerű felszerelés fogad. Egy másik terem a könyvkötészeté. Az egyik asztalon ott találok a legfrissebb nyomtatvány még kötetlen példányainak halmazát, testvéri egyetértésben a Pádusi Szent Antal tiszteletére írt imakönyv piros garmadáival.

A nyomda vezetője készséggel vállalja kalauzolásomat múltban, jelenben. Mindenekelőtt bemutat Rókus és Advent testvérnek, akik éppen könyvkötéssel foglalatoskodnak, s képzett mesterember mivoltukat felgyúrt ingujj és a szerzetes-csuha elé kötött viaszosvászon kötény bizonyítja. Megkérem a vezetőt, aki most az én vezetóm is (mellesleg megjegyezve akkor került ide a nyomdába, amikor a klastromudvar hatalmas diófái még csemeték voltak), beszéljen valamit a tudós páterről, aki a testes könyvecsket egybeszerkesztette.

– Mezei páter ös óta éjt- napot egygé téve dolgozott. A szláv nyelvvel még mint a Csucsas környéki szláv katolikusok lelki gondozója ismerkedett volt meg. Ez a munkája – ahogy ö

maga vallja, itt az előszóban – „segítőtárs akar lenni azok számára, akik inkább kézzel-lábbal, semmint szájjal igyekeznek megértetni magukat ügyes-bajos dolgaikban... Át akar segíteni azokon a nehézségeken, amelyek az orosz katonákkal való társalgásban felmerülnek.”

A könyvet szerzetesek szedték, nyomtatták, fűzték...

Valami eszembe jut erről: évekkel ezelőtt egy hatalmas, guillotine-szerű szerszámot mutatott nekem itt a zárdában egy öreg szerzetes. Megkérem vezetőmet, vigyen el a szobába, ahol őrzik, hisz, ha emlékezetem nem csal, ez itt az őse és kútfeje mindennek: Kájoni János háromévszázados könyvsajtója, mely a csiksomlyói zárdából került volt ide.

Elindultunk a félhomályos, zezugos folyosón. Mintha sziklába vájták volna emberi menedékhelynek, olyan vastagok ezek a falak. Nem csoda, hogy mindmáig semminő történelmi dűlās nem tudott erőt venni rajtuk!

Végre ott állunk

A KÜLÖNÖS FAALKOTMÁNY

előtt. A boltíves ablak régi ólombetűkre világít; faládikákban sorakoznak, jelezvén, hogy tartalmuknak már csak múzeumi jelentősége van. A fal mentén, hosszú asztalon, furcsánál furcsább, régi nyomdász-szerszámok: faragott kéziratartó (tenaculum), szedővas, aranyozó pálca – disznóagyarral a végiben. A „guillotine” polcán, egy magasságban a présólom hatalmas gombjával, jókora bőrkötésű könyv: énekeskönyv 1805-ből, egyike annak a számtalan iskolai és egyházi kiadványoknak, melyeket 1675-től főgva ugyanez az emberi verítékkel megszentelt derék szerszám segített világra.

Vezetőm kezémbé nyom egy füzetet, mely a csiksomlyói zárdát ismerteti. A Kájoni-féle könyvsajtó fejezetére lapoz. Tekintetem az első kiadvány, *Cantionale Catholicum* bevezetőjének ama soraira esik, ahol a szerző művének céljáról beszél: „... hogy az Isteni Szeretetre felindítsa az embereket, és a Mennyei Szent Tűzet felgyújtsa a meghűlt szívekben...”

Íme, némi korszerű változtatással, ugyanaz a hang, mely most, 1945-ben a magyar-orosz társalgó előszavát is áthatja, hisz e mű szerzője is megértésre, vagyis szeretetre akarja „felindítani az embereket”.

De azért mégsem itt, hanem időben jó két századdal feljebb vélek találkozni azzal a szellemmel, mely

A JÓ FERENCES BARÁTOKAT

koronkint el-eljegyezte a haladással. A füzet szerzője – némi fanyalgással ugyan, de – arról is tájékoztat, hogy ugyanez a kezdetlegesnek látszó szerkezet sokszorosította 1848-ban a székely szabadságharcosok kiáltványait és újságjait, a Hadilapot és a Csiki Gyutacsot! S érdemeit nem kisebbíti az sem, hogy Kájoni János szerepét ez időben a zárdafőnök vonakodása miatt egy református prédikátor-kapitány, Bíró Sándor vette át...

A régi fágépezet előtt most hajtunk csak igazán, a nagy idők tanújának kijáró tisztelettel, fejet. Valaha ugyanazt a célt szolgálta, mint tőle nem messzire Gábor Áron ágyúí. S bizonyára az akkori csiksomlyói székely szerzetesek közt is akadt nem egy, aki – a zárdafőnök aulikus szolgálalkúsege ellenére – lelkesen és szívósan nyújtott a református lelkész-kapitánynak segítő kezét, akik testvéri találkozást ünnepeltek a szabadságért való küzdelem ígészetében.

Kolozsvár, 1945

HÁLAADÓ ÁLMÉLKODÁS

Április vége felé, egy bizonyos dátum közeledtétől elmélkedő hangulatba estem és kalligrammás játszadozásból szórakozottan leírtam vagy inkább egymás mellé rajzoltam azokat a sötét X-eket. Nem sejtettem, hogy amikor évtizedjeim féltucatját hat egyforma antik számjeggyé szépítem, hirtelen valami háborús drótkadályhoz, vagy egymás mellé állított fűré-

szelő-bakokhoz hasonló ábra rémlik fel a fehér papírlap közepén. Néhány nap választott el akkor e félelmetessé szaporodott, rozsdás szögesdróttal összetakolt akadálnak való neki-rugaszkodástól.

Hogy végül is nyaktörés és egyéb külsérelmi nyomok nélkül bucskáztam rajta át, a Vég-zettel dacoló Gondviselés kivételező kegyelmének köszönhetem.

Szintígy az is hálás álmélgodásra késztet, hogy a korábbi kisebb számú, de nem kevésbé riasztóan meredező X-ekből összerótt sövényeken is minden különösebb baleset, csukló-vagy bokarándulás nélkül, szólótolvaj diák-ugrással, szinte észrevétlenül sikerült átvetnem magam.

A dolgok természetéből következik, hogy a mostaniaknak való nekiugrás volt a legkockázatosabb: rozszantabb izmokkal s remegőbb lélekkel kellett vállalni, oldalról, tétovább neki-túrással, az átlendülés kockázatát.

Ez, legalábbis a naptári adatok szerint, úgy látszik, mintha sikerült volna. Diadalérzésem azonban mégsem lehet zavartalan, sőt mintha lelkem mélyén valamiféle szegyenkezés ürö-me keseriténé a siker kifelé mutogatott peckes örömét.

Mi mindennek köszönhető, hogy egy ember, aki a huszadik század második évtizedének elején látta meg a napvilágot, a vele egyívásúak millióinak változatosan archaikus és még változatosabban modern halálmekkel való elpusztítása, két világháború mennydörgései s két béke kigyósziszegései között életben maradt?

Ósztön diktálta bujkálás és lapulás, avagy éppen ellenkezőleg: etika és hit parancsolta bá-torság, vakmerőség, olykor a bizonyosnak vélt halállal szemtől szemben is – ami némely esetben az életben maradás csodáját művelé? Kicsodák léptek fel nyíltan, vagy cselekedtek titkon, ismerősök és ismeretlenek, mint álruhás Krisztusok, akik a menekülés vagy a gyógyulás útját megmutatták, vagy már-már a tetszhalottság állapotából intettek új életre „kelj fel és járj”-zengésű szózatukkal?

Ha netán háládatlan természetességgel könyveltem volna el ilyen értelmű viselkedésü-ket, most, talán még nem későn, sóhajtok feléjük köszönetet, az ismerősöknek, de még inkább az ismeretleneknek, kik mindmáig homályban maradva, eleve nem a viszontszolgá-lat reményében engedelmeskedtek a humanitás sugallatának.

És még egy-két óka van annak, hogy immár jó néhány nappal a veszedelmes torlaszon való átvergődés után, miért nem adatott meg holmi *miles* vagy *poeta gloriosus* szerepében tetszelegnem.

Abba az életkorba jutottam, melyet valójában soha nem reméltem elérni. Ez, persze, lehetne még zavartalan öröm... De ha eszembe jut, hogy ifjúkorom költő-bálványainak java része, akiket mint daliás nagybátyáimat, atyáimat, mestereimet tiszteltem és csodáltam – Balassi, Csokonai, Petőfi, Reviczky, Ady, sőt még az „öreg” Krúdy is, továbbá Keats, Shelley, Villon, Laforgue, Apollinaire, Rilke, Kafka s még annyi más –, most már „öcsém” vagy akár „fiaim” lehetnének, oly korán, „az élet legszebbik korán” bevezett földi pályájuk szerint. És egy feltételezett elysiumi találkozás rögtönzött látomásában, íme, ők tessékelnének maguk előtt, láthatatlan kapuk, ajtók küszöbén, persze nem költői rangomnak, pusztán az övéknél magasabb életkoromnak szóló, régimódi tiszteletadással. És ebbe már csak valami kesernyés mellékérdéssel lehet beletörődni.

Mert az én csodálatom, hálám és megbecsülésem irányukba éppen ezekben a napokban érte el a tetőfokát: sokkalta rövidebb alkotó idejük is elégséges volt, hogy kivívják a halhatatlanságot! Szenvedéseik, betegségeik, áldozataik és küzdelmeik koruk társadalmával az én bajaimnál és viszontagságaimnál mélyebben járók voltak, minden jel szerint. Tehát már csak azért is maradok mindörökre – a változatlan viszonyulásban tanítványuk, öccsük, fiuk, és szepegő novícius módján süvegelem meg őket, ha fénylő alakjuk felmagasodik előttem majdan az ősemberi vágyakból szótt nem e világi lét szféráiban.